

Есболат Т.
**Ду Фу өлеңдерінің
көркемдік ерекшеліктері**

Мақалада қытай әдебиетінің Алтын ғасыры саналатын Таң дәуірінің көрнекті өкілі, әйгілі ақын Ду Фу өлеңдерінің шынайылығы, оның өзіндік стиль ерекшелігі қарастырылады. Оның өлеңдерінің көркемдік мазмұны терең мағыналы әрі сезімге толы. Ду Фу қолданған әдістері алуан-түрлі әрі құбылмалы және шығыстық сарындылыққа ие.

Түйін сөздер: эпикалық поэма, реалист, тұлға, сипаттау, поэма, лирика.

Esbolat T.
Art Features of Du's poems

Du Fu is one of the outstanding representatives of poets during the golden era of the Tang dynasty. He is well-known of his poems with typical realistic art features. The artistic content of his poems are in deep thoughts and expression, and fully revealed the realities of his time. Metaphor method is used in a variety of ways, and changes in different forms, which become one of the eastern routine ways in Chinese literature later. His poems covers the reality of civilian life, and reveals the truth during his lifetime using his specific art features in his poems.

Key words: Epic, realist, person, describe, poem, lyric.

Есболат Т.
**Художественные особенности
стихотворений Ду Фу**

Реалистичный стиль известного поэта, представителя Золотого века китайской литературы Танской эпохи Ду Фу был особенным по своему. По художественному содержанию его стихи всегда полны мысли, чувств и глубоки по смыслу. Ду Фу использовал различные методы, они имели восточный мотив. Его творчество было основано на реалистическом описании его образа жизни, наверное поэтому он использовал более реалистический метод описания.

Ключевые слова: эпическая поэма, реалист, поэма, лирика, личность.

ДУ ФУ ӨЛЕҢДЕРІНІҢ КӨРКЕМДІК ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Қытай ақыны Ду Фу (712-770), жанама аты Зи Ми (字美), ол өзіне Ду Лиң бұқарасы 杜陵布衣, Шау Лиң қариясы 少陵野老 деген лақап ат қойған. Гуң ауданындағы (қазіргі Хы Нан өлкесі) кедейленіп кеткен текті шенеунік отбасында дүниеге келген. Таң дәуірінде өз поэзиясының шынайылығымен ерекшеленген ақын. Қытайдың ежелгі әдебиет тарихында реалист ақын атанған. Таң патшалығының дамуынан құлдырауына дейінгі кезеңдерді басынан өткізгендіктен, поэзия пірі Ли Баймен салыстырғанда, Ду Фудың елге деген уайымымен халыққа деген жанашырлығы ерекше сезіледі. Ду Фу қарапайым халықтың өміріне мән беріп, оларға ерекше жанашырлық танытты, сол тұстағы саяси жағдай мен қоғамдық өмірге көп көңіл бөлді. Оның өлеңдері Таң патшалығы дәуіріндегі қоғамдық шындықты жырлайды. Оның осы шығармаларын кейінгі адамдар «Тарихи дастан» (诗史) деп атап кеткен [1].

Ду Фу өлеңдерінің көркемдік ерекшеліктеріне төмендегідей талдау жасауға болады:

Эпикалық жыр-өлеңдері (叙事诗). Ду Фудың эпикалық өлеңдерінің шынайы өмір салтының көркемдік бейнелеуінде алатын орны зор. Ду Фу өлеңдерін жеке және жалпы тұлға жағынан алып қарағанда да адамның өзіне тән мән-мағынасын толығымен талдап және жинақтап түсіндіре білген. Мысалы: «Әскери арба сапары» 兵车行 атты шығармасында “жолаушының” әңгімесі арқылы сол кездегі жиһангездер мен сарбаздардың ұқсас тағдырын бейнелеп көрсеткен. Ақынның таланты эпостық көлемдегі шығармада асқан ақыл мен ой елегінен өткізілгені көрінеді. Осы жерде сол секілді оның ең үздік туындылары саналатын «Үш шенеунік» 三吏 және «Үш айырмашылық» 三别 деген шығармаларын да айтып кетуге болады. Мұнда ақын адамдардың тұрмыс күйзелісі мен көңіл-күй толқуларын бейнелеп берген. Сондықтан оны сол замандағы өмір шындығының бар болымысын сол қалпында халық арасына әкелген ұлы тұлға деп білеміз.

Екіншіден Ду Фу өлеңдерінің субъективті және объективті көзқарастарын (寓主观于客观) ерекше айтуға болады. Ұлы тұлға Ду Фу өз ойы мен сезімін объективті сипаттап қана қоймай, субъективті сезімімен де астастырып отырған. «Шы Хао шенеунігі» 石壕吏 деген шығармасында *Шенеуніктің қатты-*

лығы, әйелдің тозағы, 吏呼一何怒, 妇啼一何苦 деген ой толғамында сүйіспеншілік қатар жеккөрушілігі айқындалса, екінші жағынан оқиғаның шындығын да бейнелеп тұрғанын объективті тұлғада көрсете отырып, өзіндік субъективті көзқарасын білдіреді. Ең бастысы ол оқырманға қатты әсер еткен. Оның өлеңдерінде сатира мен қатар, халықтың қайғысының неде екендігі молынан көрсетілген.

Ду Фу өз поэзиясында кейіпкерлер диалогы мен мінез персонаждарын пайдалануы да өз заманының ерекшелігіне жатады. Өз өлеңдерінде адамның ішкі ойын, жан-дүниесін әсерлі суреттеген. Жеке тұлғаны сипаттау барысында, оның өлеңінде арнау кездеседі, кейіпкерлердің диалогын немесе монологын келтіре отырып, тұлғаның дара сөзін пайдаланады. Өлеңдерінде сөзді жетілдіруге аса көп көңіл аударған. «Жат жердегі қайғылы күз» деген шығармасын сегіз буынды өлең түрінде Суң әулетінің басқару кезеңі туралы жазған. «Кең байтақ даланың жазығына түскен ай сәулесі Янцзының өзеніне түседі» деген афоризм, мұндағы өлең басындағы «түсті» деген иероглиф түнгі кең байтақ жазықты бейнелейді, ал кейінгі «түсті» иероглифі ай сәулесінің өзенге түскен табиғат көрінісін бейнелейді. Келесі «Тау тізбектері Цзинмэньге түсуі» атты өлеңінде «түсу» иероглифі тау тізбектерін «айдаһар сияқты аспан аясында жүргендей» деп айту арқылы қоғамның қара түнектен құтылып, халық тұрмысының жақсарса екен деген ойын жеткізген.

Ду Фу өлеңдерінің стилі туралы айтсақ, «Басыңқы көңіл-күй мен ырғақты әуен» 沉郁顿挫 арқылы сипаттауға болады. «Басыңқы көңіл-күй мен ырғақты әуен» негізінен жанр «ритмикалық проза кестесінде» 《进雕赋表》 бейнеленген [2, 90]. Бұл сол дәуірдегі Ду Фудың өзі ойлап тапқан стилі болып көрсетіледі. Идеялық мазмұнымен қатар, ішкі толғанысы жырланады. Мұң шері, өлеңнің қатал ритмі, ұяң мен ритмикалық өлеңнің ұйқасы осы стильдің көрнекті формасы болып қарастырылады. Оның тілі жеңіл, стилі алуан-түрлі, негізгі ойы терең, мағыналығы айқын, еркіндікті баса дәріптейтін еркін ұйқасты өлеңдері де бар, мысалы: «Су жүрекке түседі» “水檻遣心” деген өлеңі арқылы «Басыңқы көңіл-күй мен ырғақты әуен» “沉郁顿挫” өлеңінің көркемдік стилін көрсетіп берген.

Ду Фу поэзиясының келесі бағыты - лирикалық өлеңдер (抒情诗). Ду Фудың лирикалық өлеңдері эпикалық өлеңдеріне қарағанда көбірек, бұлар бес буынды, жеті буынды және көне әріппен құрастырылған өлеңдерден тұрады. Ду Фу лирикалық поэзиясының негізгі ерекшелі-

гі: ең әуелі бейнелеген өлеңде ой мен сезімінің бір арнада болуы. Ақынның «Ду өлеңдер жинағының жеті буынды тармағы» 杜集七言律 атты шығармасында адамдарды «Тауды бағындырарлықтай» ерлікке итермелейді. Бұл шығарманы ақын Куй Чжоу деген мекенге барғаннан кейін жазып қалдырған. Мұндағы Куй Чжоу ұлы Янцзы өзенінің жағасында орналасқан, өлеңдегі «Жел, Маймыл, Құс, Өзен» секілді табиғат көріністері мен аң-құстарды бейнелеуі арқылы ақынның мұңын бірден сезуге болады.

Ду Фу шығармаларының мәнерлілігі мен өткірлігі ақынның сөзбен үздіксіз жұмыс жасағанын растайды. Ақынның өзі де, егер оның өлеңдері адамдарды толқытпаса, онда өлеңдерін қайта өзгерткен. Тіл шеберлігін жете түсінуі мен қажырлы еңбегі Ду Фуға мағынасы толық әрі экспрессивті реңк беретін сөздер табуға көмектескен. Ірі стилист Оуян Сюдің (1107-1172 ж.) ақынның шығармалар жинағына қатысты пікірі қызықтыра түседі. Оуян және оның достары Ду Фудың өлеңдерінің бірінде өшіп қалған иероглифті таба алмағаны және басқа бір жинаққа жүгіну арқылы оның шынайы көрінісін қалпына келтіргенін айтады. Ол иероглифтің сәтті әрі түп негізге сай екендігіне кәміл сенген.

Ду Фудың кәсіби шеберлігі өзінің лирикалық «мен» ұғымын барлық жағынан ашуға көмектескен. Ақынның өлеңдерінде қандай тақырып қозғалмаса да, шенеуніктер, шаруалар, соғыс немесе салық, пейзаж әсемдігі немесе ақынның өзі және оның жақындары туралы айтылса да, біз мұны адамгершілік идеалдары жоғары, қоғамдық мүддесі кең тұлғаны баяндап тұрғанын сеземіз. Ду Фудың шығармалары жауды жеңген жеңістен, таңның атысымен сайрап тұрған құстың дауысынан, аш шаруаның сезінген ауыртпалығынан, қартайған жылқыға деген аяныштан тебірене соққан жүрекпен жазылған. Орыстың белгілі әдебиетшісі әрі сыншысы В.Г. Белинский: «Ұлы ақын өзі туралы, өзінің “мені” туралы айтқан кезде жалпы адамзат туралы әңгіме қозғайды, себебі, оның табиғатында адамзат өмір сүретін барлық дүние кездеседі, сондықтан олар оның қайғы-қасіретінде әрбір адам өзіндегі қайғыны танып, оны ақын ретінде ғана емес, адамзаттың бауыры ретінде көріп біледі» деген.

Сонымен қатар Ду Фудың өлеңдерінің тармақтары сыпайы, бір қалыпта тұрмайтын ырғақтар арқылы бейнеленіп отырған. Ақынның лирикалық поэзиясы оның ішкі ой дүниесіндегі қайшылықтар мен қайғы-қасіреттерін, қуаныштары мен мұңын айқын бейнелейді. Мысалы: «Хынань мен Хыбй Үкімет әскері туралы хабар»

闻官军收河南河北 деген өлеңінде ақын Цзычжоуда қашып жүрген кезінде жазған, ол сол кезде Ши Чао Сун асылып өлді, ал оның әскері Таң династиясының қарулы күштеріне тізе бүгіпті деген хабар оны қатты күйзелтеді. Ол сол уақытта қатты қайғырып, шарап ішіп мас болып, айқайлап өлең айтуға дайын еді, бірақ бұл хабардан соң тез арада туған жеріне қайтқысы келеді.

Бұл өлеңінде Ду Фу үстеу сөздерді, етістікті және көмекші «即», «Жи», «бян», «соң», «шүән», «шя», «шяң», «便», «从», «穿», «下», «向» деген жеке сөздерді пайдалана отырып, «Ба шя», «Ушя», «Шиң яан», «Лоян» (төрт жердің аты) «巴峡», «巫峡», «襄阳», «洛阳» ға деген сағынышын сипаттайды. Ақынның бұл өлең жолдары лезде халық арасына тарқайды. Ду Фу оны «өмірімдегі бірінші поэзиям» деп атаған.

Үшінші бағытта Ду Фудың лирикасының талдамалығы әрі бір арнада баяндалуын қарастырамыз. Ақынның лирикалық поэзиясының талдамалығы мен бір арнада баяндалуы өзара байланысып отырады, әсіресе төрт буынды өлеңдерінде көрінеді. Мысалы «Шу шиан» 蜀相 өлеңіндегі «Өз жұмысын аяқтамай кеткен, оның артына ілескен батырлар көз жасымен қайғыларын жуады» деген жолдарымен Чжугэ Лянды жоғары мадақтаса, «Қолбасшылар» 诸将 деген шығармасында ол елдің қиын жағдайына карамай қол қусырып отырған қолбасшыларды сынайды.

Ду Фу өлеңдерінің тіл мен жанрына (语言 и 体裁) келсек, оның поэзиясы тілінің дамуы эпикалық поэмада болсын, лирикалық поэзияда болсын, өлеңдерінің тілдік көркемдік ерекшеліктері айқын көрінеді. Ақын: «адам болмысы әдемі фразаларға толы, адам баласының таңғажайып тілі ешқашанда өлмейді» деп атап көрсеткен. Ол

өз поэзиянда әдемі фразаларды іздеумен болды, сондықтан болар, оның өлеңдері таңқаларлық әсер қалдырған, ол үшін ақын бірнеше рет тексеріп, түзетулер енгізген, сол жолда еш ерінбеді де шаршамады.

Ду Фу өлеңдері бес буынды, жеті буынды, ежелгі стиль, тармақ өлеңдер, төрт жолды 五言、七言、古体、律诗、四绝句 өлең шумақтарды мүлтіксіз меңгерген. Әсіресе ежелгі стиль мен төрт шумақты өлеңдерінде таңғаларлық нәрселерді бейнелеген. Ду Фудың жеті буыны өлеңдері катал, ретті құрылым, ритмикалық-мелодиялық жұптар құрылымды, нақты және сенімді, басқа өлеңдерде қайталанбайтын құрылым. Ал Таң әулеті билеген кезіндегі бес буынды өлеңдері ерекше сұранысқа жеткен. Суң әулетінің соңғы жылдарындағы билік ету кезеңінде, отанын қатты сүйген министр Ли Ган ақынның өлеңдерін оқып, таң қалады «ол тек қана тарихшы-ақын бола қоймай, Шицзиняның мұрагері ма деп қалдым. Ах, арманшыл ақын, ғасырлар бойы сенің орнынды кім басар екен?» деген екен [3,10].

Қорытып айтқанда, Ду Фу өлеңдерінің халыққа әсер етуінің үлкен эмоционалды күші оның таңғаларлық ақындық қабілетімен бірге қытай тіліндегі өлең құрастыру құпияларын терең ұғынумен түсіндіріледі. Ол қытай өлең сөздерінің ерекшеліктерін ерекше сезіне біліп, ескерген. Әр буын ерекше екпінмен дыбысталады, белгілі бір сарыны бар деп топтастырады. Әр бір өлең сарыны қатаң түрде кезектесуін қажетсінеді. Ду Фу ақындық техниканы жақсы меңгерген. Ол халық шығармашылығынан тақырыптар мен көркемдік тәсілдер қабылдай отырып, ауызекі тілдегі халық шығармашылығына кеңінен жүгінді.

Әдебиеттер

- 1 聂石樵, 邓魁英. 杜甫选集. [M]. 上海: 上海古籍出版社, 1983. /1/.
- 2 朱润东. 中国历代文学作品. [M] 上海: 上海古籍出版社, 1993. /2,90 б./.
- 3 陈婉俊. 唐诗三百首. [M]. 北京: 中华书局, 1984. /3,10 б./.

References

- 1 Niè shíqiào, dèngkuíyīng. Dùfū xuǎnjí. [M]. Shànghǎi: Shànghǎi gǔjī chūbǎn shè, 1983.
- 2 Zhūrùndōng. Zhōngguó lìdài wénxué zuòpǐn. [M] shànghǎi: Shànghǎi gǔjī chūbǎn shè, 1993.
- 3 Chénwǎnjùn. Tángshī sānbǎi shǒu. [M]. Běijīng: Zhōnghuá shūjú, 1984.